

הרה"ג ר' חנוך הענאך פישמן זצ"ל

בדין ברירה של ב' מינין

הרשב"א קדושין דף י"ז וז"ל, ואי ס"ד דאורייתא כי לא באו לרשותו מאי הוי כי קא שקיל חליפי ע"ז קא שקיל ואיכא למידק הא אמרינן חבר וע"ה שירשו את אביהם ע"ה והניח פירות מעושרין ואינן מעושרין יכול חבר לומר לע"ה וכו', וי"ל דהתם במין אחד ומשום ברירה, אבל בב' מינין כי הכא אין ברירה וכדאמרן התם בהדי', אבל לא יאמר לו טול אתה חטיף ואני שעורין וכו'. ואכתי לא ניתא לי, דהא תניין בתמורה בפ' כל האסורין וכן שני שותפין שחלקו אחד נטל י' טלאים ואחד נטל ט' וכלב אחד את שכנגד הכלב אסורין ואת שעם הכלב מותרין ואקשינן עלה בגמ' ואמאי אסורין נשקול חד בהדי כלב ונתסר כלומר משום ברירה וט' אחרני נשתרי ופריק ר"א וכגון דשוי עשרה כל חד וכו', אלמא אי לאו הכי ט' אחרני שרי דאלמא אף בשני מינין יש ברירה ושמא רבא סבור דבשני מינין אין ברירה וההיא מתני' בפשטה מפרש לה אפילו לא שוי כלבא טפי חד זוזא, עכ"ל.

והנה דברי הרשב"א צריכים עיון, דלענין הברירה בחלוקה, דהוי שני מינין, מדחל דין מחיר כלב על החד הרי לכאורה דאין ברירה, דאי יש ברירה הי' צריך להיות מותר גם החד, ולעצם הברירה של השה בין השיות דמינה מוכיח רשב"א לא שייך כלל לברירת ב' מינין. ולכאורה כן מוכח מהגמ' בכורות, א"ר ענן לא שנו שחלקו גדיים כנגד חיישים ותיישים כנגד גדיים (אז הוי לקוח ושותפות ופטור ממעשר בהמה), אבל חלקו גדיים כנגד גדיים אמרינן זה חלקו המגיע משעה ראשונה וכו' מיתבי וכו' השותפין שחלקו אחד נטל עשרה גדיים ואחד נטל ט' וכלב וכו' ואי אמרת יש ברירה ונברור וכו'. והלא הגמ' קאי הכא דבשני מינין אין ברירה ומ"מ מקשה הגמ' ונברור חד והשאר נשתרי, וע"כ דסובר המקשה דהכא הוי ברירה של מין אחד ולכן מקשה ונברור, ומאי קאמר הרשב"א דהגמ' תמורה מקשה ונברור, קאי דאמרינן ברירה בשני מינין, וצע"ג.

ובביאור הרשב"א דסובר דאפילו אי אמרינן יש ברירה וכל אחד יורש חלקו משעה ראשונה, מכ"מ חל על הטלה דין מחיר כלב, נראה דאין זה משום הירושה גופא, שמכיון שיורש הטלאים מחמת שהשני יורש את הכלב, זהו שמשווי אותו למחיר כלב, אלא דסברת הרשב"א דנעשה מחיר כלב מחמת החלוקה, דכיון דקודם החלוקה הוי הטלה והכלב תפיסת הבית, ומחמת חלוקה שמתחלק טלה כנגד כלב הוא דנעשה הטלה שלו לגמדי, זהו דמשווי הדין מחיר כלב, אך עדיין צ"ע מאי שייך ברירת השה מן השיות לדין ברירה בשני מינין.

ונראה, דהנה מרן הגרי"ז שליט"א [וצ"ל] מבאר דברי הגמ' בכורות נ"ז, דאיתא שם, מכר הוא דאמר רחמנא ליהדר ביובל ירושה ומתנה לא, ולכאורה כיון דסובר אין ברירה אין זה ירושה כ"א מכירה. וביאר דבאמת אין המחלוקת, דאי יש ברירה היינו אמרינן שזהו החלק שירש, ואי אין ברירה היינו שנתחלפו החלקים. אלא דהמחלוקת, דכיון שמחמת הירושה הוי תפיסת הבית וזה שנעשה שלו הוא מחמת החלוקה, אם החלוקה נותן לו דין לוקח, כיון שמחמת החלוקה נעשית שלו לגמרי, או דהחלוקה אין משנה הדין ירושה ומקרי גם עכשיו אחר החלוקה יורש, אבל כו"ע מודים שאין זה אלא מעשה חלוקה, ואין כאן מעשה מכירה, והדין לוקח הוא כמו חלק בכורה דמתנה קרי רחמנא. וזהו שאמרינן בגמ' מכר אמר רחמנא וכו', דהיינו דלדין חזרה ביובל הו"א דצריך מעשה מכירה ובחלוקה אין כאן מעשה מכירה.

ועפ"ז יש לחקור בהא דמחלק הרשב"א בין חד מינא לתרי מיני, אם החילוק הוא רק דבחד מינא אמרינן ברירה, ובתרי מיני לא אמרינן ברירה, אבל גם בתרי מיני הוי רק מעשה חלוקה, כמו אם אין ברירה בחד מינא, דהפירוש הוא, דהוי עלי' דין לוקח, או דנאמר דבתרי מיני כיון דתרווייהו צריכי להאי לא שייך לחלוק מין כנגד מין, חלוקה כזו הוי התחלפות החלקים ומעשה מכירה. ונראה דזה חידושו של הרשב"א דמחלק בעיקר הדין חלוקה בין מין אחד לב' מינין. ובזה ניחא החילוק בין מין אחד לב' מינין. אבל אם נאמר דגם בתרי מינא אינו אלא מעשה חלוקה של תפיסת הבית, צ"ע החילוק, מ"ש דמעשה חלוקה של מין אחד אינו נותן לו דין לוקח, ומעשה חלוקה של ב' מינין נותן לו דין לוקח.

ובזה מתורץ מה דמביא הרשב"א ראי', דיש חילוק בין חד מינא לתרי מיני, מדין חבר וע"ה. וצ"ע הלא סוגי' שלמה היא בבכורות, דאמרינן אחים שחלקו פטורים ממעשר בהמה, ואמר ר' ענן לא שנו אלא דחלקו גדיים כנגד תיישים, אבל גדיים כנגד גדיים חייבים, והיינו דבתרי מיני לא אמרינן ברירה ולמה להרשב"א לדייק זה מחבר וע"ה. ונראה דחלוק דין לקוח דפטור ממעשר בהמה, מדין חילופי ע"ז, דבדין לקוח דפטור ממעשר בהמה, אפילו אם נאמר דבתרי מיני הוי ג"כ מעשה חלוקה, אבל כיון דהוי לו דין לוקח על חלקו פטור ממעשר בהמה, אבל בדין חליפי ע"ז, דהוא דין התפסה על הדבר והוא כמו דין חילול, דצריך לדין מקח, וצריך לזה מעשה מכירה, וע"ז דבתרי מיני הוי מעשה מכירה אין ראי' מגמ' בכורות מדין פטור מעשר בהמה, וע"ז מביא ראי' מדין שאסור לחלוק עם ע"ה בתרי מיני, דכיון דבחד מינא מותר ע"כ דאין איסור במעשה חלוקה עם ע"ה, א"כ גם בתרי מיני הי' מותר, וע"כ דבתרי מיני הוי מעשה מכירה, ושייך האיסור מכירת טבל לע"ה, דלאיסור מכירת טבל לע"ה צריך למעשה מכירה.

והנה בהא דאמרינן בתמורה, ניפוק חדא להדי כלבא והנך כולהו לשתרי, מקשה

התוס' א"כ בכל תעורבת נאמר ברירה, וחידו' זו"ל: כלל גדול בדין זה דודאי כל דבר שהוברר האיסור מתחילה ואח"כ נחערב בהיתר לא סמכינן אברירה כיון שתערובתו היה באיסור, אבל הגי' תערובתן בהיתר, כי האיסור לא הי' מבורר קודם תערובתו ולאחר התערובת נולד האיסור אז סמכינן אברירה, ע"כ. ונראה דכונת התוס', דכיון דהחלוקה הו' עשרה טלאים כנגד החשעה והכלב והו' חד מעשה חלוקה, ושייך לומר אח"כ דמבררין דזה הו' כנגד הכלב, וזה רק שייך אם אמרינן בשני מינין ברירה, דגם בשני מינין הו' רק חלוקה, א"כ הו' חד מעשה חלוקה על כל העשרה טלאים, אבל אם אמרינן בשני מינין אין ברירה, א"כ על ט' טלאים הו' מעשה חלוקה, ועל טלה אחד מעשה מכירה, א"כ הו' שני מעשים נפרדים, על ט' מעשה חלוקה, ועל חד שכנגד הכלב מעשה מכירה, והו' כמו תערובת ממש שלא שייך אח"כ לברר ודו"ק, וזהו כוונת הרשב"א, דמדפריך הגמ' ונברור ע"כ דסובר הגמ' דגם בשני מינין שייך ברירה, דגם שם הו' רק מעשה חלוקה, והו' חד מעשה חלוקה על כל העשרה טלאים. והא דקשה על רשב"א מהסוגי' דבכורות דמבואר דקושי' הגמ' ולברור קאי אפילו לר' ענן, דסובר דלא אמרינן ברירה בב' מינין. עפ"ז נראה, דהרשב"א מפרש דר' ענן דסובר אין ברירה בב' מינין, הוא רק כמו אין ברירה בחד מינא, אבל הו' שפיר מעשה חלוקה של תפיסת הבית, ורק לרבא דסובר אין ברירה דהו' מעשה מכירה, לא שייך להקשות ונברור, וכמו שנתבאר בדברינו לעיל, דלהכי לא הוכיח הרשב"א כלל, דבב' מינין אין ברירה מר' ענן דבכורות, דמשם לא מוכח כלל דהו' מעשה מכירה.